

20
Ч.

Бібліотека „Нового Життя”.

4.

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ

на хуторі біля Диканьки

Повісті, видані
пасічником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Олифант, Па.

Накладом „Америк.-Україн. Видавничої Спілки”

З друкарні „Нового Життя”.

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ

на хуторі біля Диканьки.

Повісти, видані
пасічником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Переклав з російської мови
Володимир Держирука.

Олифант, Па.

Накладом „Америк.-Україн. Видавничої Спілки”
з друкарні „Нового Життя”.

1914.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Ось вам і друга книжка а, радше сказати, остання! Дуже-дуже не хотіло ся її видавати. По-правді, пора знати честь. Скажу вам, що на хуторі зачинають вже з мене сьміяти ся. »Ось — говорять — здурів старий дід: на старости літ тїшнить ся дитинячими забавками«. Дійсно: час спочивати. Ви, дорогі читачі, гадаєте, що я тільки удаю старого. Куди тут удавати, коли в роті нема зовсім зубів! Тенер, як попадеть ся щобудь мягкого, то буду ще яко-тако жвкати, а твердого не вкушу. Так ось вам знов книжка! Тільки не жахайте ся! Не гарно жахати ся на прощаню, особливо з тим, з яким, Бог зна, чи скоро побачите ся. В сій книжці почуєте оповідачів, всіх майже для вас незнайомих, з виключенєм хіба Томи Григоровича. А сего горохового панича, що розказував таким дивоглядним язиком а котрого навіть богато з москальського народу не могло поняти, вже давно нема. Після того, як посварив ся із всіми, він і не заглядав до нас. О, я вам не розказував сеї події? Слухайте, се була комедія! Мпнулого року, літом, майже в самий день моїх імянин, приїхали до мене гості... (Треба вам знати, любезні читачі, що мої земляки, дай їм Боже здоровля, не забувають на старика. Вже пятьдесятый рік, як я занамятав свої імянини; а кілько я маю літ, сего ані я ані моя старуха вам не скаже. Може буде коло сїмдесятки. Диканський шпц, отець Харлампій, знав коли я родив ся; так жаль, що вже пятьдесятый рік, як його нема на сьвіті). Ось приїхали до мене гості: Захар Кирилович Чухопуенько, Степан Іванович Курочка, Тарас Іванович Смаченький, засідатель Хорлампій Кирилович Хлоста і приїхав ще... ось забув,

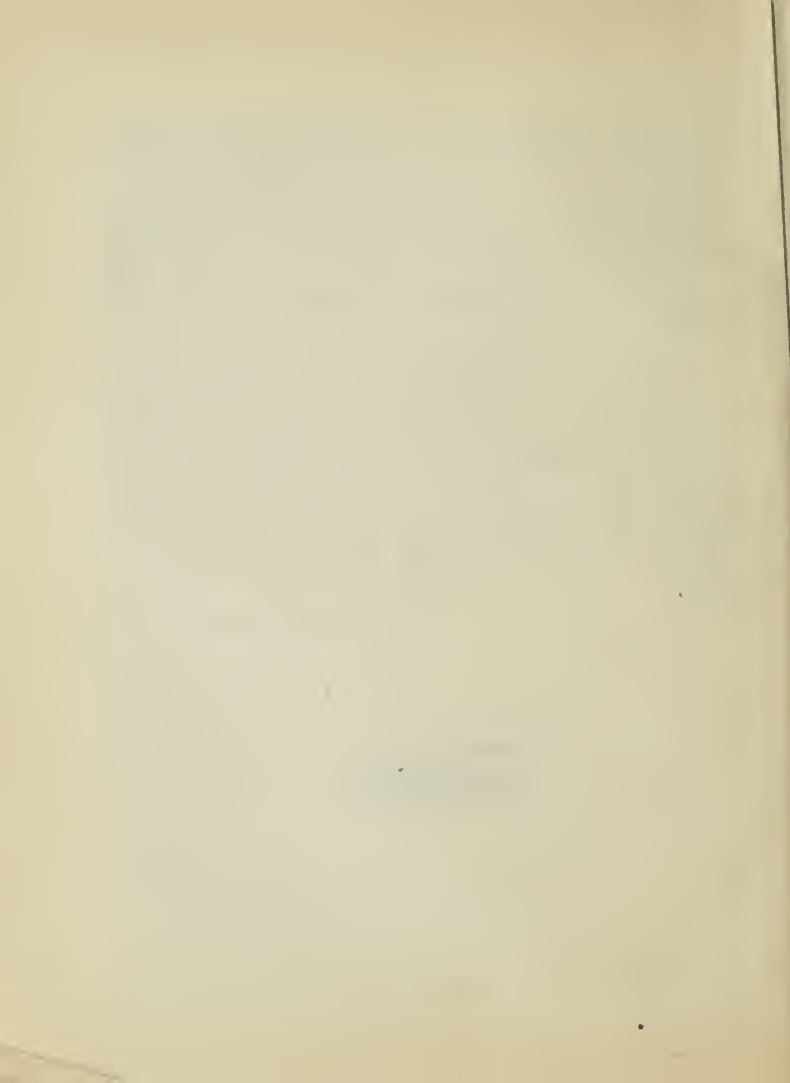
по-правді, імя і фамілію.. Осиш... Боже мій, його знає цілий Миргород і він, як говорить, то все вперед стукне пальцями і підпреть ся в бокш.. Ну, Бог з ним! Пригадаю другим разом. Приїхав і знакомий вам панч з Полтави. Томи Григоровича я не рахую, бо він свій чоловік. Розбалакали ся всі (знов треба важ знати, що ми це говоримо ніколи неблизь: я все люблю приличну бесіду, щоби, як-кажуть, було і корисно і солодко). — говорили ми про се, як квасити яблука. Моя старуха зачала було говорити, що треба хорошенцько яблука вимити, опісля намочити в квасі, а далі вже нічого з того не буде! — підхопив Полтавець, заложивши руки у свій гороховий кафтан і перейшов тяжким кроком по кімнаті: «нічого не буде! Передом треба переспати кануером а потім уже...» Ну, я здаю ся на вас, любі читачі, скажіть по совісти: чи чули ви коли-небудь, щоби яблука переспати кануером? Правда, кладуть листя з веншин, печуйвітер, трилистник; но щоби кляти кануер... ні, я про се не чув. Уже лішше ніхто на тім не розуміть ся, як моя стара. Ну говоріть же ви! Парочно, як доброго чоловіка, відвів я його тихо на бік: »Слухай, Макаре Назаровичу, ей не сьміши людей! Ти чоловік не який-будь! Сам ти, як говориш, обідав при однім столі з губернатором. Ну скажи щось такого там, то тебе вьсьміють всі!» Щож би, ви думали, він сказав на се? — Нічого: плюнув на землю, взяв шапку і виїшов. Хоч би попрацав ся з ким, хоч би кивнув головою і тільки чути було, як підїхала до воріт бричка з дзвінком: сів і поїхав. І лішше! Не треба нам таких гостей! Я вам скажу любі читачі, що нічого гіршого нема на сьвітї, як се паньство! Що його дядько був колись комісарем, так і ніс дре в гору! Ніби то комісар такий вже високий уряд, що від него в сьвітї вис-

шого нема? Слава Богу, с ще висні від комісара! Ні, я не люблю того паньства! Ось вам приміром Тома Григорович: здасть ся, і він не знатний чоловік а гляньте на него: на лиці світить повага, навіть, як нюхас табаку, то чусш до него поважанс. А як в церкві засьнівас в крилосї, — велика роскіш! Розтонив би ся, здасть ся, цілий! А сей... ну, Бог з ним! Він гадає, що без його казок годї обійти ся. Ось так зложила ся книжка.

Я, здасть ся обіцяв вам, що в сїй книжці буде і моє оповіданс. Хтіло ся його написати, та я побачив, що для мойого оповіданя треба хоч три такі книжки. Гадав окремо надрукувати, та опісля відхотїло ся. Таж я знаю вас: Будете сьміяти ся із старика. Ні, не хочу! Пращайте! Довго, а може бути що й ніколи не побачимо ся. Так що, для вас байдужно, щоби навіть мене зовсім не було на світі. Минє рік, другий, — і з вас ніхто опісля не згадає і не пожалує старого па-їчника.

Рудого Панька.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ

1860-1861

Мишує останній день перед Роддеством. Була морозна ясна ніч; глянули зіршичі; місяць підняв ся величаво на небо посвѣтити добрим людям і цілому мірови, щоб всім весело було колядувати і прославляти Христа. Мороз тиєнує крішше, як рано: та зато було так тихо, що скрипіт морозу було чути на півмилі. Під хатними вікнами не показувала ся ще ні одна юрба парубків, тільки місяць заглядав крадьки до шиб, викликаючи немов вистроєних дівчат на скриничий сніг. А крізь димар одної хати бухнує дим, хмарою поїє ся по небі а разом пішла ся і відьма на мітлі.

Колн-б тоді їхав сорочинський засідатель трійкою панських коний, в шапці, зробленій у уланській формі, в синім футрі, підбитім чорним козушком, з нагайкою по диявольськи силетеною, що нею звик підганяти свойого ямщика, то він певно був-би її замітив тому, що перед сорочинським засідателем ні одна відьма не сховаєть ся. Він знає точно, кільки у кождей баби свиня родить поросят і кільки полотна лежить в скрині тай кільки лишить в неділю в корнімі добрий чоловік із своєї одежі і господарських знарядів. Та сорочинський засідатель не їхав, бо яке йому діло до чужих, — у него своя волюсть. А відьма підняла ся тимчасом так високо, що в горі було видко тільки чорну, рухливу цяпку. А куди тільки повертала ся цяпка, там пропадали зорі одна за другою. Небавом

відьма назбирала їх повний рукавець. Блестіло їх ще може три або чотири. А з протилежного боку появилася друга цяпка, росла-росла і вже перестала бути цяпкою. Короткозорий, щоби надів на ніє місто окулярів колеса з комісарової брічки, не розізнав би, що се таке. З переду чистий Німець: вузенька мордочка, що безнастанно вертіла ся на всі боки і нюхала все, що попало, — кінчила ся таким кружальцем, як у наших свишій; ноги такі тоненькі, що наш війт переломав би їх при першій козачку, коли-б такі ноги мав. А за се з заду виглядав як губерньський страпчий в мундірі, бо у нього висів хвіст такий острій і довгий як теперішні фалди від мундіра; тільки може по цинній борідці під мордою, по невеличких рижках на голові і потім, що цілий він не був білійший від коміяра, можна було догадати ся, що се не Німець і не губерньський страпчий а прямо чорт, для котрого лишила ся ще тільки однієнька ніч блукати по світі і доводити людей до гріха. А завтра, як ранком зазвонять утрешні дзвони, побіжить він у свій берліг, підобхавши хвіст під себе.

А тимчасом чорт підкрадався тихо до місяця і вже витягнув руку, щоб його зловити; та сейчас відскочив, неначе пошк ся, нісав пальці, забовтав ногою, забіг з другого боку, знов відскочив і сховав руку. Однак чорт не покинув своєї роботи мимо пудач. Він побіг і зловив місяць руками: скривив ся і хував, перекидаючи його з одної долоні на другу, як мужик, що бере вуглячок до своєї люльки; вкінці поспішно сховав його в кишеню і побіг дальше, неначе нічого не стало ся.

В Диканці ніхто не чув, як чорт вкрав місяць. Правда, що волосний писар, вилізаючи рачки з шинку, бачив, що місяць, не зять з якої причини, танцював

по небі і божив ся перед цілим селом; однак мужики покивували головами а навіть підіймали його на сьміх.

А яка-ж була причина, що чорт забрав ся до такого грішного діла. А ось яка: він знав, що багатий козак був запрошений на кутю до дяка, де будуть війт, козак Свєрбінгуз, свояк дяка, що приїхав з архи-срейської дяківської школи і сьлівав грубим голосом і ще дехто; де, крім куті, буде й варенуха, горівка, заварена з шафраном і багато смачних страв. А тим-часом його дочка, красавиця на ціле село, лишить ся дома а до дочки невню прийде коваль, силач і парень хоч куди, що його чорт більше не злюбив від проповідий отця Кіндрата. Вільним хвилями коваль брав ся і до малюваня і був найліпшим малярем на цілу околицю. Сам сотник Л.....ко, як був ще в живих, просив його нарочно до Полтави помалювати частокіл довкруги двора. Всі миски, що з них диканські козаки сербали борщ, малював коваль. Він був дуже побожний чоловік і часто малював образи сьвятих: тепер ще можна побачити в Т.....ській церкві образ сьв. Луки. Та вершком його артизму був образ, намальований на церковній стійі в правім притворі і сей образ представляв сьвятого Петра в день страшного суду, з ключами в руках, як виганяв з ада злого духа: наляканий чорт вертів ся на всі боки, прочуваючи свою загибель а замкнені перед тим грішники били і гонили його батогами, полїнами і всїм, чим попало. Тоді як маляр трудив ся над тим образом і малював його на великій деревляній дошці, чорт всїма силами старав ся йому перешкодити: торкав його руку, метав ковальський жар на малюнок; однак мимотого образ викінчено, дошку принесли в церков, прибили до стї-

ни притвора і від того часу чорт присяг мечь ковалеві.

Одна тільки ніч лишила ся йому побігати по білім сьвітї а навіть сеї ночі роздумував він над тим, щоб зробити яку прикрість ковалеві. І тому рішив вкрати місяць в тій надії, що старий Чуб лїннвий і неохочий до уставаня, а до дякової хати не так дуже близько: дорога вела поза село, біля млинів а далї біля кладбища. Коли-б так ще місячна ніч, заманула би Чуба варенуха і горівка заварена з шафраном: а серед такої нітьми нікому навіть не удало би ся стягнути його з печі і викликати на двір. А коваль, що від давна не був з ним в згодї, не важить ся, хоч як сильний, йти до його дочки, коли батько в хатї.

Таким чином, як тільки чорт сховав місяць в кишеню, довкруги стало так темно, що не кожний зміг би знайти стежину навіть до корини, не то до дяка.

Відьма аж зануцала, як побачила себе в нітьмі. А чорт побіг скорим кроком до неї, зловив за руку і зачав шептати їй до вуха те саме, що звичайно нашітуєть ся цілому жіночому родові.

Чудний порядок в сьвітї! Всього, що живе, намагаєть ся переймати всею одні від другого. Недавно тому, бувало, один судія та городничий в Миргородї ходили зимою в кожухах, критих сукном, а проче низше чиновництво посилю звичайні. А тепер і засїдатель і підкоморій справили собі нові шуби з реинтлівських шкірок і покрили їх сукном. Канцелярист і волосний писар третього року набрали синьї китайки по шість гривень аршини. Паламар казав собі зробити атласові літні шаравари і кабат. Словом: всею дреть ся до людей! Коли-то вже не будуть люди до сущти пристрацати ся? Мож навіть заложити ся, що навіть і чорт пускаєть ся на таке. Тільки дуже до-

садно, що він має себе за красавця, а тимчасом парсуна його — аж гидко глянути. Цика, як говорить Тома Григорієвич, мерзость мерзостью, однак і він стройть любовні міни!

Однак на небі і під небом так зробило ся темно, що годі було доглянути, що далі діяло ся між ними.

— Так ти, куме, не був ще в новій дяковій хаті? — говорив козак Чуб, виходячи із своєї кімнати, до худощавого, високого, в короткій кожухинні, мужика із зарослою бородою, що певно від двох тижнів не бачила на собі об'юмка коси, що цею звичайно мужики голять свої бороди, як не мають бритви. — Там тепер буде кренка понойка! — продовжав Чуб, підсміхуючи ся. Щоб нам тільки не сізнити ся.

І Чуб поправив свій пояс, яким був цитнерезаний по верху кожуха, натиснув крішче своєю шапку, стиснув в руці пагайку — страх і погрозу для докучливих собак, та як глянув в гору, остовнів — Що за біс? Гляди, гляди! Панасе!

— Що такого? сказав кум і підняв також голову до гори.

— Як, що? Нема місяця!

— Що за чудасія! Дійсно, нема місяця!

— Так, таки нема! — говорив Чуб, немаче трохи розгніваний рівнодушністю кума. — Тобі, небоже, се й байдуже!

— А що-ж мені робити?

І треба тут було — продовжав Чуб, утираючи вуся рукавом, — щоб тому собаці не довело ся в ранці вишити чарку сивухи, якому чортові тут змінаги ся!.. Так немаче сьміх! Сиджу в хаті біля вікна, дивлюсь на двір: чудесна ніч! Ясно, сніг іскрить ся до місяця; всюди видно, як в день. Не вєрнів вийти за двері і ось:

хоч око виколі! А щоби він поломав всі зуби до чер-
ствого пирога!

Ще довго Чуб ворчав і бісив ся а міжтним проду-
мував, як рішити ся. Йому страх хотіло ся побазікати
трохи в дяковій хаті, де без сумніву, сидів вже і війт
і приїзний бас і дохтяр Микита. що їздив що два тижні
на ярмарок до Полтави і гував такі харамани, що всі
брали ся за животи від сьміху. Непаче вже видить Чуб
варенуху на столі. Всьо то було приманчиве правда;
однак темна піч навела на нього сю лінь, що є спіль-
на всім козакам . Як гарно було-б тепер полежати,
підопхавши під себе поги на печи, покурювати спо-
кійно люльку і серед упоюючої дрімоти слухати коля-
док і пісень веселих парубків і дівчат що бігають
гуртами попід вікна! Він, без сумніву, рішив би ся на
се останнє, коли-б сам; та тепер їм обом не так буде
кучно і лячно йти серед темної ночи, а впрочім він
не хотів перед другими показувати свою лінь і тру-
сливість. Він звернув ся знов до кума:

— Нема, куме, місяця?

— Нема!

— Чудно! Дай по понохати табаки! У тебе, куме,
добра табака! Де ти купиєш?

— Яка там, до чорта добра! — одвітив кум, за-
криваючи вічко від берестової табакерки вимережаної
узорами: — і стара курка не пчихне.

— Пригадую собі, — продовжав Чуб далі— мені
раз покійний шинкар Зазуля привіз табаки з Ніжина.
Ех, табачка раз була! Добра табачка! Так що-ж, куме,
— як буде? Диви темно на дворі.

— То лишім ся дома, — одвітив кум і зловив за
клямку від дверей.

Коли-б кум не був сего сказав, то Чуб певно був

би рішив остати ся; та тепер його щось кололо зробити на-перекір.

— Ні, куме, таки треба йти! Конче йти!

Тільки се вимовив а вже був на себе лихий, що такі слова вимовив. Йому було дуже неприємно волочити ся в таку ніч, та його потішало се, що він парочно сього забажав а не зробив так, як йому дораджували.

Кум не показав на лиці найменшого гніву, як чоловік, якому все одно: чи сидіти дома чи плентати ся з дому; оглянув ся, пошкробав ручкою від пагайки плечі і — оба куми вибрали ся в дорогу.

* * *

Тепер погляньмо, що робить оставшиє дома, красуня-дочка. Оксані не минуло ще сімнайцять літ, як в цілім майже сьвітї і по сій сторонї Дикашки і по тій сторонї Дикашки, тільки-й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дівки і не було ще ніколи і не буде ніколи в селї. Оксана знала і чула все, що про неї говорили і була вередлива як зви чайно красавиця. Колиб вона ходила не в плахті і занасці, а в якій будь капотї, то розігнала би всіх своїх дївок. Парубки ганялись за нею юрбами, та стратили небавом терпеливість, поволи оставляли горду красавицю і звертали ся до других, не так дуже гордовитих. Один тільки коваль був упрямий і не покидав свого волокицтва, не зважаючи на се, що і з ним Оксана не лучше поводитась, як з другими.

По виходї батька довго викручувала ся і причепурювала ся Оксана пред невеличким зеркалом в оловяних рамах і не могла налюбувати ся собою.

— І що се людям вріло ся, що я хороша? — говорила вона розсіяно, оттак тільки, щоби трохи поговорити із собою. — Брешуть люди, я зовсім не хороша!

— Та в зеркалі мелькнуло єї свіже, живе і молоде лице, з лискучим, чорними очима і певимовно чарівним усміхом, що врізував ся в саму душу і воно сказало щось противного.

— Чи-ж мої чорні брови і очі, — продовжала красавиця, не випускаючи зеркальця, — так хороші, що рівних їм вже на світі нема? Що-ж тут гарного в тім задертім носі і щоках і в устах? А мої чорні коси чи дійсно гарні? Ох, їх можна злякати ся вечером; вони, певначе довгі гадюки, обвили ся довкругимо єї голови. Я бачу тепер, що у мене зовсім краси нема! — І відступила трохи від зеркала таї крикнула: — Ні! я хороша! Ах, яка хороша! Чудо! Яку радість принесу я тому, хто візьме мене за жінку! Як мій муж буде любити ся мною! Він онявіє з радости! Зацідує мене на смерть.

— Чудна дівка! — прошептав тихо коваль, увійшовши в хату. — І лишноти досить у неї! Стоїть вже з годшну, глядить у зеркало і не надивить ся, щей до того прихвалює себе!

— Та парубки, чи-ж рівня я вам? Ви гляньте на мене, — продовжала красуня — моргуля, — як я плавно виступаю: у мене сорочка червоним шовком вишивана. А яєї стяжки на голові! Ви по вік не побачите багатшого строю! Того всього накупив мені батько тому, щобн зі мною оженив ся найкращий парень у світі. — І, підсміхнувшись, повернулася она в другий бік і... побачила коваля.... Крикнула і стала перед ним, як вконана.

Коваль і руки опутив.

Трудно сказати, що відбивалось на лиці красивої дівчини: на ній було видно і строгість а крізь неї пробивав ся якийсь жаль над засум'юваним ковалем; ледви помітна краска досади тепенько розливалася ся

що усточках — все то так дійшлося і так буде невиправно хороше, що поцілувати її мілий разів — ось це найлучше можна було тоді зробити.

— Та чого прищов сета? — зачала говорити Оксана. — Чи може хочеш, щоб я тебе виділа дозлатого за двері? Они всі місяці підзаряди ся до аче. Сейчас прощохасте, коли батька нема дома. О, дзавно вас! Що, готова моя скриня?

— Буде готова, мос серденько, ціля свят буде готова. Коли ти знала, як я втрутив ся коло неї: дві ночи не виходив з кузні. За се такої скрині не буде навіть у повіни. Таке залізо поклав на оковку, якого навіть не клав на сотникову тарандіку, коли ходив на роботу в Полтаву. А як буде розмальована! Хоч ціле село зходи своїми білими піжмьками, не найдеш такої. По цілім полю будуть розкидані червопі і сині цвіти. Горіти ме, мов жар. Не серть ся на мене. Позволь хоч поговорити, хоч поцвнитись на тебе!

— Хтеж тобі боронить? Говори і диви ся.

І сіла на лавку, глянула знов в зеркало і зачала поправляти на голові свої коси. Зиркнула на шию, на нову сорочку, шевком вшиту і мійкне чувство самовдоволення показало ся на устах, свіжім личку а далі розгоріло ся в оченятах.

— Позволь, нехай і я сяду біля тебе! — заговорив коваль.

— Сідай, — одвітила Оксана, задержуючи в устах і в погляді тойсам вираз.

— Красавиця, нецаглядна Оксана, позволь, нехай тебе поцілую! — промовив скрипленій коваль і притиснув дівчину до себе, щоб її поцілувати та Оксана відхилила свої щоки, що були вже в певелчкім віддаленю від уст коваля і відохнула його.

— Чого ти ще забажав? Йому, коли мід, так і

ложки треба! Забирай ся, у тебе руки мов із заліза. Та і сам ти заносни димом. Гадаю, що мене саджою замарав.

Тут піднесла зеркалацьце і знов зачала перед ним приченурюватись.

— Не любить мене! — думав коваль, похиливши голову. — Її все сьмішки; а я стою перед нею, мов дурак і очий з неї не зводжу! Чудна дівка! Чого би я не дав, щоб тільки дізнатись, що у неї на серці, кого вона любить. Та ні, вона нікого не любить. Сама собою любовь ся; мучить мене бідного а я за тугою і сьвіта не бачу. Я-ж сі так люблю, як ні один чоловік на сьвітї не любив і не буде ніколи любити.

— Чи се правда, що твоя мати відьма? — заговорила Оксана і зареготала ся; а коваль почув, як в його нутрі все засьміялось. Сей сьміх відразу обізвав ся в серцю і тихо дріжучих жилах; а після сього досада обхонила його душу, що він не може поцілувати сего так чарівно усьміхненого личка.

— А що мене мати обходить? Ти у мене і мати і батько і все, що найдорожше у сьвітї. Колиб мене призвав цар і сказав: »Ковалю Вакуло, проси мене о все, що є найкраще в моім царствї, все тобі віддам. Скажу тобі виставити золоту кузню і ти будеш кувати срібними молотами.« — Не хочу, царю, одвітв би я, ні дорого каміня, ні золотой кузнї, ні нішого твого царства: дай менї радше мою Оксану!

— Бачиш який ти! Тільки мій батько, не взяв його кат. Побачиш, як він не ожениць ся з твосою матірю! — проговорила Оксана, підсьміхуючи ся лукаво. Однак, дівчат ще нема... Що се значить? Давно пора колядувати, менї навучило ся вже.

— Бог з ними, моя красавице!

— Ё. не так! Із ними, певно, прийдуть парубки.

От тоді підуть сьміхи. Уявляю собі, яких нагнуть сьмішних хараманів!

— Так тобі весело з ними?

— Та вжеж веселійше, як з тобою. Ох... хтось стук-зук; певно дівчата з парубками.

— Чого мені більше ожидати? — говорив коваль сам до себе. — Вона сьмієть ся наді мною. Я їй не варт і за перержавілу підкову. Но коли так, то по крайній мірі не доведеть ся другому із мене кепкувати. Нехай тільки я дізнаю ся певно, кого вона любить більш від мене...

— Його роздумованя перервав стукіт до дверей і різкий голос: »отвори!«

— Пожди, я сам отворю, — сказав коваль і вийшов до сїний з наміром почастивати стусанами першого чоловіка що навипеть ся йому під руки.

Мороз потиенув сильнійше; горою стало так студено, що чорт скакав з одного конита на друге і хував в кулак, щоби хоч сяк-так розігріти замерзлі руки. Тай і не трудно перемерзнути тому, хто товчить ся від рана до рана в неклї, де, як звісно, не так холодно, як у нас зимою і де, надївши шапку і станувши перед жаром, як справжній куховар, припікав він грїшників з таким вдоволенєм, з яким звичайно баба присмажує на Рождество кобасу.

— Відьма сама почувала мороз, не зважаючи на се, що була тєпло одїта; і тому підняла до гори руки, відставила ногу і прибрала таке положене, як чоловік, що жене конем, не зарухала ні одним членом тїла, спустила ся воздухом, неначе по ледяній горі і прямо в димар...

А чорт так само пігнав ся слїдком за нею. А що се ество проворнійше від всякого павничка, то не дивниця, що в самім отворі димаря в їхав на шню сво-

єї любовницї і так обоє опинили ся в просторїй печі, між горшками.

Відьма відхилила по тихоньки затулу, щобіи поглядїти, чи не призвав єї син Вакула гостей до хати; та побачивши, що нікого не було, тільки кілька мїхів посеред хати, вилїзла з печи, свинула теплий кожух, приченурила ся і ніхто тепер не погадав би, що перед хвилиною она їздила на мїтлї. Мати ковала Вакули мала не більше сорока лїт. Була вона її хороша, її погана. В такім віці трудно бути хорошею. Однак вона таки умїла причарувати до себе самих статочних козаків (яким, не завадить сказати, зовєім на краєї не залежить). До неї заходив і голова,*) і дяк Осип Никифорович (очевидно тоді, як дячки не було дома), і козак Корній Чуб, і козак Косий Свербигув. На честь єї сказати треба, що вона умїла з ними ловко поводити ся: її одному з них на умї не мотало ся, що у нього є сестрини. Чи то йшов побожний мужик, або дворянин, як називають себе козак, убраний в кобоняк з відлогою, в недїлю до церкви або, як лиха погода, до коршми, — якже не зайти до Солохи, не попоїсти смачних вареників зі сметаною і не пожартувати в теплій хатї з говірливою і звичливою хазяйкою? І дворянин нарочно намагав ся перед тим, їм доходив до коршми, зайти по дорозї. А піде, бувало Солоха в сьвято до церкви, надївши ярку плахту з кпайчатого запаскою а по верху синю вбку, що на

*) голова - вїїт в крайнєськїм селї.

ній із задку нашіті були золоті вуси і етакє прямо біля правого криласа, те дяк певно сейчас таки закашляв ся і мимохіть принцуровав в той бік очі: голова пригладжував вуса, закручував за вухо оселедець*) і говорив до свогого сусіда: »Ех, добра баба! чорт не бою!» Солохаж кланяла ся кождому і всякий з них гудав, що вона кланяєть ся тільки йому одному.

Охочий мішати ся в чужі діла замінив би тоді, що Солоха особливо приязно відносила ся до козака Чуба. Чуб був вдовець. Вісім стирт хліба все стояло перед него хатово. Дві пари вишасених воїв все вихияли свої голови з поза влетітки на вулицю і ревіли, як побачили куму-корову або товстого дяцька бива. Борознатий кап тривав ся на стьму кришу і мекє гав вітєи різким голосом, як городничий, перестрахиючи инциків. В Чубових скринях лежало мимало постоїна, жупанів і старинних куртушів із золотими шнурками; покінца него жавіа була вродина. В горді, крім меду, кашу пшеничанків, заївало ся кождого року дві шви бжукну. То вєсо бажало Солоха придучити до свогого хазієства, роздумуючи про се, який буде дід, коли переїде тєсо в її руки з тимчасової подовоїала прихильність до старого Чуба. А щоб яким чинєм її син Вакула не прадукує ся до того дочки і не вєвїє забрати цілого хазієства, бо тоді не позволив би він їй мієвати ся до нічого, то забрала ся до звичайного средства вєїх сорок-літніх втмоньок: посварити, як влічасїїше, Чуба з ковалем. Може бути, що сі хитронї ді були причиною, що подекуди

*) Оселедець: довгий змудок волосї на вєршку голови, ніколи не стрижений. Так, звієсо ходили наші запорожскї і загально українці-Козаки в давних часах.

зачали перешітувати старухи, особливо коли вийшла горівочки на веселих сходинах, що Солоха певно відьма; що парубок Кнзякулупенко видів в неї із задухвіст, великий як бабське веретено; що вона ще позаминувшого четверга перебігла дорогою чорною кіткою; що раз прибігла до попаді свиня, заніяла когуютом наділа на голову шанку отця Кондрата і утікла назад.

Лучило ся, що тоді, коли цокотухи розправляли об сім, прийшов який то Тимко Коростявий, пастух від коров. Він не забув розказати, як літом, перед самою Петрівкою, ліг спати в хліві, підложивши під голову скрутил соломн, бачив на свої очі, що відьма з розлученим волосем, в одній тільки сорочці, зачала дотіти корови, а він не міг повернути ся, так був зачарований, і помазала його губи чимсь таким гідким, ще він плював шеля сього цілий день. Но все се сумнівної вартости тому, що бачити відьму може тільки один сорочинський засідатель. І тому всі козаки махали руками, як почули такі історії.

— Брешуть сучі баби! — се був їх звичайний одвіт.

Як вилізла з печі і поправила все на собі, Солоха, як добра хазяйка, зачала порядкувати і уставляти все на своїм місці; тільки мінків не рушила.

-- Се приїде Вакула, нехай і сам винесе.

А чорт коли влізав в димар, обернув ся випадково і побачив Чуба недалеко хати, як йшов з кумом по-під руку. Сейчас вилетів з печі, перебіг їм дорогу і зачав кидати із всіх боків куцями замерзлого снігу. Зняла ся метелиця. У воздух забіліло. Снігом кидало з переду і з заду: заліплювало очі, уста і уши пішоходам. А чорт влетів знов в димар в тій надії, що Чуб повернеть ся з кумом назад, застане коваля і певно

почаствує його так крешко, що він довго не буде міг втяв до рук кисти і малювати страшні образи.

Дійсно, як тільки зняла ся метелиця і вітер зачав дуть прямо в очи, то Чуб вже розкаяв ся, патпенув сильнійше шапку на голову і проклинав себе і чорта і кума. Вирочім ся досада була удана. Чуб дуже був радий, що зняла ся метелиця. До дяка треба було пройти ще вісім разів більше дороги, як вони вже пройшли. Оба они вернули назад. Вітер дув в плечі а крім курави не було нічого відко.

— Стий куме, ми, кажить ся, не туди йдемо! сказав Чуб, трохи відійшовши. — Я не бачу ні одної хати. Ех, яка метелиця. Поверни-по, куме, трохи в бік, може пайдеш дорогу, а я тимчасом тут підожду. І заманила якась нечиста сила галяти ся по такій плоті! Не забудь закричати, як вайдеш дорогу. Ех, яку купу снігу кличє сатана до очей!

А дороги не було видно. Кум відійшов на бік бродив у високих чоботницях в-зад і в-перед а вкінци прийшов прямо до корими. Се його так дуже урадувало, що він забув все, згрусив із себе сніг, увійшов в сінні і навіть не журив ся тим, що ливив кума серед снігу. А Чубови здавало ся, що він пайшов дорогу. Остановив ся і зачав верещати на ціле горло, а як побачив, що кума нема, рішив йти сам. Підійшов трохи і побачив свою хату. Купи снігу лежали довкруги неї і на криші. Забиваючи замерзлі руки, зачав стукати до дверей і кричати на дочку, щоб отворила.

— Чого тобі тут треба? — закричав коваль, виходячи з хати.

Чуб пізнав голос коваля і відступив трохи взад.

— Е, се не моя хата, — говорив до себе, — До моєї хати коваль не зайде. Однак знов, коли приглянути ся ближше, то се і не ковалева хата. Чия се хата?

Ось на! Не пізнав! Таж се хата кривого Левченка, що недавно оженив ся з молодю дівчиною. Тільки він має хату водібно до моєї. То-то мені і показало ся чудним, що так скоро прибрив до дому. Однак Левченко сидить тепер у дядя, се знаю певно. Чогож тут хоче коваль?... Ёге, ге ге! Він ходить до його молодієї жінки! Ось як! Хорошо!... Тепер я все хорошо зрозумів.

— Хто ти такий і чого тивияси ся по-під дверима?
— крикнув коваль голосійше і підступив ближше.

— Ні, не скажу йому, — подумав Чуб. — Ще готов проклятий виродок почастивати интуханцями. — Тут змінив Чуб голос і сказав: — Се я, добрий чоловік! прийшов вам на радість колядувати під вікном.

— Забирай ся до чорта з твоїми колячками! — сердито закричав Вакула. — Чого ти ще стоїш? Забирай ся сейчас вои!

Чуб вже мав сам такий намір; та йому досадно було, що мусів слухати приказу ковали. Здавало ся, що злий дух торкав його за руку і велів сказати щось на-перекір.

— Щож ти в самій річї так дуже розкричав ся? крикнув він тим самим голосом. — Я хочу колядувати і конець!

— Ёге, та ти, як бачу, самими словами не вдовольнив ся!

І в тій самій хвили Чуб почув, як його заболіло в плечах.

— Та ти, як бачу, зливиася вже й біти! — промовив Чуб, відступаючи.

— Забирай ся, забирай ся! кричав коваль і гонив Чуба другий раз.

— Щож бо се ти? — заголосив Чуб таким голосом, в яким чути було і біль і досаду і злість. Ти, як бачу,

не зноси жартів і ще більше бош!

— Забирай ся забирай ся! — крикнув коваль і замкнув двері.

— Диви, як розохотив ся! — говорив Чуб, оставши ся сам на вулиці. — Попробуй, пітлоні! Бачиш, якій! Ось яка цяця! Ти гадаєш, що не паццу на тебе суду? Ші, голубчику, я піду прямо до комісари. Дам я тобі себе знати! Не буду ливити ся, що ти коваль і маляр! Однак: погвиннути треба на плечі, думаю, що там синяки. Богато побив кружкий сині! Жаль, що зимно, то і розкоха той сидити! Почекай же, чортівський ковалю, щоб чорт розгорнив тебе і твою кузню, ти побачиш ще! Бач, проклятий шибиник! Однак, його тепер нема дома. Солоха, гадаю, сидить одна. Гм... Відай не думає за того піду до неї: може пійтиб! Нора тепер така, що вже ніхто не застає. Може, і стою будь холва... Бач як бош, що побив вральни ковали!

Тут Чуо понеглябав свого сину і переншов на другий бік. Радість, що розохотив ся в ім'я думку стрічи з Солохою, зажививає вострохи оліє і навіть не давала відчувати морозу, що славнів вейти по вулицях. Часом на пого днці, до бороду і вуси метелиця замиллила снігом несорбно самого цирулика і щінала за ніс свою жергву, гиніла од солоща усмішка. По колиб сніг не синав на всі боки перед його очима, то можна бубло побачити, як Чуо ставав, шкрябав сину і говорив: »Проклятий коваль, бошчю побив!» — і знов вускав ся к торю.

Той, коли презорний франт з хвостом і цинною борідкою літав з димаря в димар, колежка що висіла у нього на ремінці при боці і в якій він мав схований місяць, якось печайно зацінила ся до нечи, відом-

княла ся і місяць використав сю хвилю, вилетів через димар Солошиної хати і поплив спокійно по небі. Веюда стало ясно. Заметіли якби не було. Сніг заблестів широким срібним полем і цілий засинав ся хрустальними зьвіздами. Неначе потепліло. Товни парубків і дівчат показали ся з мішками. Зазвеніли місії і по-під хати зачали бігати колядники.

Чудово блестить місяць! Годі висказати, як гармо замішати ся в таку ніч між товну жартовливих, сьміючих дівчат і між парубків, готових на всякі жарти і видумки, що їх може тільки вислухати розрадувана ніч. В кожусі тепло і від морозу ще більше горять щокки.

Товни дівчат з мішками вбігли до хати Чуба і окружили Оксану. Грик, регіт, гамір оглушали ковалю. Веї, одна нанеред другої хтіли розказати красавиці якусь новинку, вишпорожнювали мішки і хвалили ся паланицями, кобасами, варениками, яких доволі вже були наколядували. Оксана, здавало ся, була весела і вдоволена, говорила то з одною то з другою і хіхотала ся без винну.

З досадою і завистю глядів коваль на таку радість і тим разом проклинав коляди, хоч сам від них був без ума.

— Е, Одарко. — сказала весела красавиця, обернувши ся до одної дівчини, — у тебе нові черевики. Ах, які гарні, ще й із золотом! Гарно се, Одарко, що у тебе є такий чоловік, що купус тобі такі черевики мені ніхто таких не купить.

— Не тужи моя ненаглядна Оксано, — підхопив коваль, — я дістану для тебе такі черевики, яких жадна навіть напичка не носить.

— Ти? — сказале Оксана, скоро і уважно поглядівши на него. — Подивлю ся, чи ти дістанеш таких

черевиків, що їх я могла надіти на свої ноги. Хіба що принесеш мені сі черевики, що їх носить сама цариця.

— Бач яких захотіла! — скрикнула сьміючись дівоча товпа.

— Так! — продовжала горда красавиця. — Будьте мені сьвідками: як коваль Вакула принесе мені ті самі черевики, що їх носить цариця, то ось вам моє слово, що вийду за него сейчас заміж.

І дівчата потягнули за собою вередливу красавицю.

— Сьмій ся, сьмій ся! — говорив коваль, виходячи у слід за ними. — Я сам сьмію ся над собою. Думаю і не можу передумати, куди подів ся мій ум? Вона мене не любить; ну, — Бог з нею! Чи на сьвітї тільки одна Оксана? Богу дякувати, хороших дівчат і без неї доволї в селї! Та щож бо такого Оксана? З неї не буде ніколи доброї газдинї! Ет, досить! Пора перестати дуріти!

Та в сю пору, коли коваль готов був бути рішучим, якийсь злий дух поставив перед його очи розрадуваний образ Оксани, що немов говорила насьмішливо: »Дістане коваль царицині черевки, вийду за него заміж!«! І він цілий захвилював і знов зачав думати о одній Оксанї.

Товпи колядників, парубки окремо а дівчата окремо, перебігали з одної вулицї в другу. А коваль йшов і не бачив нічого і не брав участі в сїй веселости, яку так дуже любив.

А тимчасом чорт не на жарти розгніздив ся у Солохи: цілував її руки з такими надекакуваннями, як засїдатель у понівни: брав ся за серце, охкав і говорив просто, що як Солоха не сповнить його бажаня і, як се

бувас, не нагородить, то він готов на все: минути ся у воду, душу відправить прямо в пекло. Солоха була не так жостока: до того чорт, як звісно, був з нею в спілці. Вона так любила, як за нею волочить ся товня і рідко коли була без компанії. Сен вечер однак думала перевести одинцем тому, що всі поважні мешканці села були запрошені до дяка на кутю. Та все пішло инакше: ша тільки чорт заявив своє бажанє, як почув ся стук і голос голови. Солоха побігла відомкнути двері і проворний чорт ввій в лежачий мішок.

Голова, стряс із свого капелюха сніг, вишпв з рук Солохи чарку горілки, розказав, що він з причини заметли не пішов до дяка і що побачив світло в її хаті таї повернув сюди, щоб з нею перевести вечір.

Не встиг голова слова свого вимовити, як почув ся стукіт до дверей і голос дяка.

— Сховай мене куди-будь, — прошептав голова.
— Не хочу генер стрінути ся з дяком.

Солоха довго думала, куди сховати такого заклопоганого гостя, вкінці вибрала великий мішок з вуглем: вуголь висипала в кашку і креслевний голова ввій сюди з дусами, з головою і з капелюхом.

Увійшов дяк, покшляючи її затираючи руки, і сказав, що у нього не було нічого і, ще він сердечно радий з того, що заохавить ся з нею, не побоюючи ся метелиці. Тут підійшов він до неї близьше, закашляв, усміхнувся, дікнув ся пальцями її обнаженої повної руки і промовив голосом, в яким чути було і лукавство і самодоволення:

— А що се у вас, великодушная Солохо?

І сказавши се, він скочив трохи в зад.

— Як що? Рука, Осипе Никифоровичу!

— Гм... Рука! Хе, хе, хе! — вимовив сердечно

дяк, вдоволений з такого початку і перейшов ся по кімнаті.

— А се що у вас, дражайшого Солохо? — промовив він з таким-же видом, підступаючи до неї так і зловив її легко за шию і сеччас відкочив на-зад.

— Ніби-то ви ає бачите, Осипе Никифоровичу! — світила Солоха. — Шия, а на ній дукачі.

— Гм... На ній дукачі! Хе, хе, хе! — і дяк знов перейшов ся по кімнаті, затираючи руки.

— А се що у вас несправившая Солохо?...

Невідомо, до чого був он тепер діткнув ся сладо-страстний дяк своїми пальцями, як знов почув ся стукіт до дверей і голос козака Чуба.

— Ах Боже мій, стороннєс лице! — закричав переляканий дяк. — Що тепер буде, як застануть особу моего звання?... Дійде до отца Кондрата...

Що страх дика був з вищої причини: він бояв ся більше того, щоб не дізнала ся про се його сунруга, котра і без того страшилою рукою зробила з його грубої коси дуже вузеньку.

— Ради Бога, добродітельний Солохо! — говорив він, дріжучи цілим тілом: — ваша доброта як говорить писаніс Луки, глава тринадцять... Ох, стукас, її Богу стукас! Ох, сховай мене куди-будь!

Солоха виснала вугель в кашку з другого мінка і худий дяк вліз сюди і сів на саме цю так, що на нього можна ще було насипати пів мінка вугля.

— Здравстуй, Солохо! — сказав Чуб, входячи в хату. — Тільки може не ожидала мене, га? Правда, що не ожидала? Може бути, я в чім перешкодив?... — продовжав Чуб, показуючи на своїм лиці веселу міну, що давала знати о тім, що його голова намагала ся пустити якусь шутку. — Може бути, що ти тут забавляеш ся з ким-небудь! Може бути, що ти вже тут

кого сховала! — І врадуваний такою своєю заміткою Чуб засміяв ся, будучи того пересвідчення, що тільки він один тішить ся прихильністю Солохи. — Ну, Солохо, дай тепер вишити горівки. Гадаю, що горло у мене замерзло від проклятого морозу. Післяв же Бог таку ніч перед Рождеством! Як зірвало ся, чуєш, Солохо, як зірвало ся! Ех, одубіли руки: не стягну кожуха. Як зірвала ся та метелиця...

— Отвори! — почув ся голос на вулиці і хтось стукнув до дверей.

— Отвори! — кричав хтось сильнійше.

— Хтось стукає... — сказав Чуб.

— Се коваль! — сказав Чуб і зловив кашелюх. — Слухай, Солохо, куди хочеш, а сховай мене; за ніщо в світі не хочу, щоб мене побачив твій син, виродок проклятий. А, щоб йому набіг міхур під очима, як конця!

Солоха налякала ся сама; бігала, як загоріла і, забувши ся, казала Чубови лїзти в той мішок, де сидів вже дяк. Відний дяк не посмів навіть закашляти з болю, коли йому на голову сів тяжкий мужик і оба чоботинця з замерзлим снігом притулив йому до обох лиць.

Коваль увійшов, не говорячи ні слова, не знімаючи шапки і майже повалив ся на лавку. Замітно було, що він чогось ослаб.

Саме тоді, коли Солоха замикала за ним двері, щось стукнуло знова. Був се козак Свербігуз. Його годі було схвати в мішок, бо такого мішка годі було найти. Він був товстїйший від самого голови і висшій від Чубового кума. І тому Солоха повела його на город, щоб вислухати від нього то все, що він мав їй сказати.

Коваль розсїяно глядїв на угли своєї хати, вслухуючи ся хвилями в коляди, що розносили ся по селу; вкїнци його очи остановили ся на мїшках. — Чого лежать тут сї мїшки? Їх давно требаб вже позабирати. Через сю дурну любов я одурїв зовсїм. Завтра празник а в хатї до сеї пори лежить всяка дрань. Треба їх віднести до кузні.

І коваль присїв до великанських мїхів, перевязав їх крішше і хтїв вже їх завдати собі на плечі. Та замїтно було, що його думки гуляли. Бог зна, куди; бо інакше він був би почув, як зашпїїв Чуб, коли волосс на його голові прикрутив шнурок і дужий голова зачав вже доволї голосно гикати.

— Не вжеж не вийде з моєї голови ся Океана? — говорив коваль. — Не хочу думати о нїй, а все думать ся неначе умисно тїльки про неї. Чому се так, що думка проти волї лїзе до голови? Який чорт! Мїшки стали тяжкї, як перше! Певно, тут лежить ще щось крім вугля. Дурень я; я забув, що тепер для мене все стало тяжше. Бувало перше, я мїг зігнути і розігнути в одній долонї мідяний пятак і кївську підкову, а тепер мїшків з вуглем не підїму. Небавом буду валити ся від вітру...

— Ні! — скрикнув він, ободривши ся. — Що я за баба! Не дам нікому сьміяти ся над собою! Хоч десять таких мїшків, всїх підїму.

І бодро завдав мїшки на плечі, яких не понесло би двох кренких мужиків.

— Взятиб і сей, — продовжав він, підїмаючи маленький, де на днї лежав скулений чорт. — Тут, здасть ся, я положив своє знарядє.

Сказав і вийшов з хати, посвистуючи пісню:
»Менї з жїнков не возить ся«!

Голосійніше і голосійніше роздавали ся по вулицях пісні, сьміхи і крики. Товни веселого народу збільшили ся ще тими, що прийшли із сусідних сіл. Парубки шаліли і бісали ся доволі. Часто, серед коляд, чути було яку веселу пісню, зложеноу на-скоро котрим із молодих козаків. Від часу до часу хтось з товни, місто колядки, відсьміював щедрівку і ревів на ціле горло:

Щедрик ведрик!
Дайте вареник!
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски!

Сьміх нагороджував весельчака. Маленькі вікна відмикали ся і худощава рука старухи (які лишали ся в хатах разом з старезними дідами) висувала ся з кобасою або з куснем пирога. Парубки і дівки паперегони підставляли мінки і ловили свою добычу. В однім місці парубки, зайшовши із всіх сторін, отружали товню дівчат: шумъ крик, один кидав снігом, другий викидав мінюк із всякою всячиною. В другім місці, дівчата ловили парубка, підставляли йому ногу і він летів разом з мінюком стрімголов на землю. Здавало ся, що так будуть веселити ся цілу ніч. А ніч, вечаще парочю, така була прекрасна. Біліше від блеску снігу було місячне-світло!

Коваль остановив ся із своїми мінками. Він почув серед товни дівчат голос і тоненький сьміх Оксани. Всі жили в ній здригнули; кинув на землю мінки так, що дяк на самім дні аж гевкнув від болю на ціле горло і побіг з маленьким мінюком на плечох разом з товною парубків, що йшли слідом за дівочою товною, серед якого чути було голос Оксани.

— Так, се вона! Стоїть, мов цариця і блестить чорними очима. Щось говорить до неї гарний паруб-

бок; певно щось сьмішного, коли вона так сьмієть ся. Та вона все сьмієть ся.

Мимохіть якомсь, сам не розуміючи як, протиснувся коваль крізь товну і станув біля неї.

— А, Вакула, ти тут! — сказала красавиця з тим самим усміхом, що зводив з ума Вакулу. — Ну, багато наколядував? — Е, такий невеличкий мішок! А царицні черевки дістав? Дістань черевки, вийду за тебе за-між.

І, засьміявши ся, побігла з товною дівчат.

Мов скаменілий стояв коваль на отнім місці.

— Ні, не можу; нема більше сили. — промовив вкінці. — Но, мій Боже, чого вона така краса? Її погляд, мова і все-все так і палить, так і палить. Пора положити кінець всьому. Прощай душо! Підду утоплю ся в полонці і — помпнай яє звали.

І ринучим кроком пішов в перед, дігнав товну дівчат, зрівнав ся з Оксаною і сказав твердим голосом:

— Прощай, Оксано! Шукай собі жениха, якого хочеш, дура, кого хочеш і мене не побачиш вже на сьім сьвіті!

Красавиця здивувала ся; хотіла щось сказати та коваль махнув рукою і побіг.

— Куди Вакуло? — кричали парубки, як побачили його.

— Прощайте, брати! — кричав коваль на одвіт. — Дасть Бог, побачимо ся на другім сьвіті а на сьім не гуляти нам більше разом. Прощайте і не згадуйте лихом! Скажіть отцю Кондратови, щоби відправив папахиду за мою грішну душу. Сьвічок до образів Чудотворця і Божої Матері не помалував я, грішний, бо був зайнятий дочасними справами. Все, що находить ся в мойй скрині, даю на церков. Прощайте!

Сказав се і побіг з мішком на плечах.

— Щось йому стало ся! — говорили парубки.

— Пропаща душа! — набожно пробурмотала прохожа старуха. — Треба йти сказати людям, що коваль повісив ся.

А Вакула, перебівши кілька вулиць, задержав ся, щоби відотхнути.

— І куди я в самім ділі біжу? — подумав. — Чиж вже пропало все? Попробую ще спитати запорожця. Пузатого Пацюка. Кажуть, що він знає всіх чортів і всьо зробить, що схоче. Пійду, не дам так душі загинати!

А чорт, що довго лежав неворушно, аж підскочив з радості; а коваль гадав, що він зачіпив мішок рукою, тож ударив по мішку сильним кулаком, завдав на плечі і попрямував до Пузатого Пацюка.

Сей Пузатий Пацюк був дійсно колись запорожцем, га чи його вигнали чи може він сам утік із Запорожя, — ніхто не знає. Давно, може вже тому десять літ, прийшов до Диканки. Початково жив, як правдивий запорожець: нічого не робив, слав шів дня, їв за шістьох косарів і вишивав за одним махом майже ціле ведро; нірочім, було де і помістити, бо Пацюк при не дуже великім рості був сильно грубий. А шаравари його були такі широкі, що ніг не було видно, хочби не знать який великий крок ступив: здавало ся, що вулицею йде грубезна бочка. Можливо, що із свого зачали люди прозивати Пузатим. Не минуло кілька неділь від часу його приходу до села, а вже всі знали, що він ворожбит. Як хто заслаб, сейчас кликав Пацюка; а Пацюк тільки щось пошептав, і хворобу немов відняло. Лучило ся, що який шляхтич подавив ся кісткою з риби. Пацюк умів так штурчно ударити долонею по спині, що кістка йшла своєю дорогою і не робила жадної шкоди шляхоць

кому горлови. В останніх літах його бачили дуже рідко. Причиною було, можливо, лінивість а може і се, що перетиснути ся через двері ставало для нього щораз труднійше. І тому люди з потребами йшли таки до його хати.

Коваль не без ляку отворив двері і побачив Пацюка, як сидів на землі по турецьки перед чималою кадкою на котрій стояла миска з галушками. Миска стояла, немов нарочно, рівно з його ротом. Не кивнувши навіть пальцем, він легенько нахилив голову до миски, хлентав юшку і ловив від часу до часу галушки.

— Ні, — подумав Вакула. — Сей ще більше лінивий від Чуба. Чуб по крайній мірі їсть ложкою, а сей і руки підняти не хоче.

Пацюк так дуже був зайнятий галушками, що навіть немов і не замітив приходу коваля, який ледвиставув на порозі то вже поклонив ся йому низенько.

— Я до твоєї милости прийшов. Пацюку! — сказав Вакула кланяючи ся знов.

Товстий Пацюк підняв голову і знов зачав хлентати галушки із юшкою.

— Ти, кажуть, не у гнів будь сказано... — сказав, лабираючи духа, коваль: — я говорю о тім, не тому, щоби тобі нанести яку обиду... ти трохи посвоячений з чортом.

Вакула сказав ті слова і налякав ся; погадав, що висловив ся не дуже мягко і побояв ся, щоби Пацюк не зловив кадки разом з мискою і не кинув йому прямо до голови. Тому відступив ся трохи, закрив ся рукавом, щоби горяча юшка не захляпала йому очий.

Но Пацюк тільки глянув і знов зачав хлентати.

Ободрений Вакула рішив продовжати:

— Я до тебе прийшов, Пацюку. Дай, Боже, тобі всього добра, всього в довольствії, хліба в пропорції!

Коваль умів деколи ужити модного слова; научив ся того ще, будучи в Полтаві, коли малював сотникову дерев'яну огорожу. — Приходить ся мені пропадати! Нічого мені не pomoже на сьвітї! Що буде то буде. Приходить ся піби просити помочи від самого чорта. Щож Пацюку. — промовив коваль, не маючи жадної відповіді, — як буде?.

— Як тобі треба чорта, то забирай ся до чорта! — одвітив Пацюк, не піднімаючи на него очий і зачав знов ликати галушки.

— Я тому прийшов до тебе, — сказав коваль, кланяючи ся, — бо крім тебе, думаю, ніхто не знає до чорта дороги.

Пацюк ні слова; доїдав останні галушки.

— Зроби ласку, добрий чоловіче, не відмов! — налягав коваль. — Свиини, кобас, прегарної муки, полотна, шпона і чого вишого, на случай потреби... як водить ся між добрими людьми... не пожалую. Скажи хоч, як найти дорогу до чорта!

— Не мусить сей ходити за чортом, кому чорт за плечима, — сказав рівнодушно Пацюк, не зміняючи свого положеня .

Вакула виявив в него очи, неначе на Пацюковім чолі було виписане пояснене тих слів. »Що він говорить?«? нитало його здивоване лице; а пів-отворені уста бажали зловити перше слово запорожця, мов галушку.

А Пацюк мовчав.

Тут замітив Вакула, що ні галушок, ні кадки перед ним не було а на землі стояли дві миски: в одній було повно вареників а в другій сметана. Його думки і очи остановили ся на сій страві.

— Погляньмо, — говорив він сам до себе, — як буде їсти Пацюк вареники. Нахилити ся він певно не

єхоче, щобн сербати, як юшку з галушками: треба вперд вареники замачати в сметану.

Тільки що весів се подумати, Пацюк роздїймив рот, поглянув на вареники і ще сильїйше роздїймив рот. А вареник вискочив з миски, упав в сметану, перевернув ся на другїй бік, підскочив до гори і прямо понав в Пацюків рот. Пацюк з-їв і знов роздїймив рот а вареник таким-же ладом пішов до його горла. Він брав на себе тільки один труд: жувати і ликати.

— Бач, яке диво! — погадав коваль, отворивши рота і в сїй самїй хвили замїтив, що пирїг лїзе йому до рота і вже помастив губи сметаною. Відкпнув отже пирїг, витер губи і зачав роздумувати про се, які чуда сїї бувають у свїті і до якої мудрости доводить чоловіка печета спла... Притїм замїтив, що до помочи може йому стати тільки Пацюк.

— Поклошу ся йому ще, нехай роздумас хорошенько... Однак що за чорт! Так пинї гяледна кутя, а він їсть пирогн, маснї пирогн! Якїй з мене дурак в самїй річн: стою тут і заробляю грїха! Назад!

І побожнїй коваль швидко вибіг з хати.

Однак чорт, що сндїв в мїнку і наперед вже радував ся, не мїг витерпїти, щобн з його рук утїкла така гарна добич. Як тільки коваль опуствив мїшок, він вискочив і сїв ковалезн на шню.

Мороз пішов по шкїрі коваля: налякав ся і побїлд, не знав, що робити, хотїв вже хрестити ся..... Та чорт нахлїпив своє собаче рильце до його правого вуха і сказав: »Се твій друг, все зроблю для товариша і друга! Грошнїй дам, скїльки хочеш! — запищав до лївого вуха. »Оксана буде наша«. — шепнув знов, нахлїпивши знов рильце до правого вуха. А коваль стояв і думав.

— Позволь, — сказав вкінці, — за таку ціну я готов бути твоїм.

Чорт силеснув в долоні і з радості зачав гонцювати по ній коваля. »Аж тепер зловив я коваля«, — гадан він; »аж тепер мушу на тобі пімстити ся за всі твої образи і небилиці на чортів. Що тепер скажуть мої товариші, як дізнають ся, що найпобожнійший чоловік із села є в моїх руках«.

Тут чорт засьміяв ся з радості, коли уявив собі, як він буде в неклі драгувати все хвостате племя і як буде бісчти ся кулявий чорт, що уходив за першого до видумок.

— Ну Вакуло! — занитав чорт, не злізаючи із ній, неначе боячи ся, щоб він не утік. — Ти знаєш що без контракту нічого не можна робити.

— Я готов, — одвітив коваль. — Чув я, що у вас треба підписувати ся кровю. Пожди, добуду з кипені гвіздь.

Тут він заложив на-зад руки і хватив чорта за хвіст.

— Бач, який сьмішак! — закричав чорт, сьміючись. — Ну гаразд, досить жартів!

— Пожди голубчику! — закричав коваль. А се як тобі подобаєть ся? — При тих словах він зробив хрест і чорт злагіднів, як ягнятко. — Постій-же, сказав він, зтягаючи чорта за хвіст на землю. — Будеш ти знати, як відмовляти до гріха добрих людей і чесних християн!

Тут коваль скочив на него верхом і підняв руку, щоб знов його перехрестити.

— Помилуй Вакуло! — жалісно простогнав чорт. — Все зроблю, чого тобі треба, відпусти тільки душу на покаєнє: не клади на мене хресного знамени.

— А ось, яким голосочком запищав проклятий

Німець! Тепер я знаю, що робити. Вези мене сейчас на собі! Чуєш? А лети як птах!

— Куди? — спитав паяканний чорт.

— До Петербурґа, до самої цариці!

І коваль обімлів, коли почув, що підносить ся у воздух.

* * *

Довго стояла Оксана, роздумуючи дивні слова коваля. А в середині щось їй говорило, що вона за строго поступила собі з ковалем.

— І що буде, як він дійсно рішить ся на щось страшне? Щоб таки! Може бути, що він з горя залюбив ся в другій і з досади зачне її називати першою красавицею на селі? Ні, він мене любить! Я така гарна! Він мене за ніщо не проміняє; він жартує, удає. Не мине й десять хвилин, як він певно прийде поглянути на мене. Я, в дійсности, строга! Треба дати ся йому, так нехотючи, поцілувати. Він урадуєть ся!

І весела красавиця зачала жартувати з подругами.

— Постійже, — сказала одна з них. — Коваль забув свої мішки, гляньте, які страшні мішки! Він наколядував не по-нашому; я думаю, що люди кидали по чверть барана; а кобас а хліба певно не перелічили. Розкіш! Їсти буде на цілі сьвята.

— Се ковалеві мішки? — підхопила Оксана. — Несім їх швидше до мене до хати і подивимо ся, чого він сюди наклав.

Всі із сьміхом одобрили таку раду.

— Та коли їх не веслі підняти! — закричала дівоча товпа, сякуючи ся двигнути.

— Постійте, — сказала Оксана, — побіжім скорше за санками і на санках повеземо.

І товпа побігла за санками.

Полоненим навкучало ся сидіти в мішках, без огляду на се, що дяк прудер для себе чималу діру. Колиб так не було людей, то він пайшов би спосіб, щоб вилізти: та вилізати з мішка при всіх, показати себе на сміх... се здержувало його і він рішив ся чекати, стогнувши легко під намерзлыми Чубовими чоботинцями. Чуб не давше бадав свободи, чуючи, що він сидів на чім-то таєм, де не вигідно страх було сидіти. Но, як вочув рішечне своєї доньки, уснокоїв ся і не хотів вже вилізати, гадаючи, що до дому требаб було йти сотню або дві кроків: а вилізти, то треба витягнути ся, заціпнути вожух, підвизати пояс — тай по роботі! Нехай вже дівчата доведуть на санках.

Не так стало ся, як ожидав Чуб. Тоді, коли дівчата побігли за санками, худощавий кум виходив з шинку розстресний і лихий. Шинкарка ніяк не хтіла йому поборіувати! Він хтів чекати в шинку, щоб приїшов який подорожний дворянин тай почаствував його а тут, мов умісно, всі дворяни злишили ся дома, як чесні християни, їли кутю серед своїх домашних. По умовці о розстресно перів і о дерев'янім сердю заїдвали-шинкарки, кум заніортов ся о мішки і остановив ся а дгтований. »Ізач, які мішки хтось покінюв на дорозі! — сказав він, оглядаючи ся на всі боки — може тут свинина е. Донисало кому-то щасте наволягувати стільки великої велячини! Які великі мішки! Недалі буде, що вони набиті паланицями і коржами, і то добре: хоч як би тут були одні тільки паланиці, і то в омак: заїдівка за каждую паланицю дає восьмуху горівки. Треба скорше забрати їх, щоб хто не побачив.

І заїдав собі мішок а Чубом і дяком і почув однак, що мисел щось за тяжким.

— Ні, одному буде а тяжко нести, — сказав. —

А ось, мов парочко, йде ткач Шануваленько. Здоров, остане!

— Здоров. — сказав ткач і постановив сі.

— Куди йдеш?

— А так: йду, куди ноги несуть.

— Йомежи, добрий чоловіче, мішки занести!

Хтось колядував тай вокинув серед дороги. Поділимо ся добром по половині!

— Мішки? А з чим мішки? З книшками, чи з паляницями?

— Гадаю, що все є!

Тут виломали вони з плота чималі коли, поклали на них мішок і понесли на плечах.

— Кудряк понесемо його? До шинку? — спитав ткач дорогою.

— І я так думаю, щоби в шинку: так проклята жидівка не повірить, погадає, що ми де-будь вкрали; а я шойно з шинку. Ми віднесемо його в мою хату. Нам ніхто на заваді не стане: тільки жена в дома.

— Чи певно жена в дома? — спитав ображений ткач.

— Слава Богу, ми не зовсім ще без ума! — сказав кум. — Чорт мене не потягнув би там, де вона. Вона, гадаю, буде до раня волочити ся з бабами.

— Хто там? — закричала кумова жінка, почувши шум в сїнях, коли прийшли собі товариші з мішком, і отворила хатні двері.

Кум остовпів.

— Ось тобі на! — шепнув ткач і опутив руки.

Чубова жінка була собі такого роду сокровище, яких не мало на білім світі. Так як сі муж вона ніколи не сиділа в хаті і майже цілий день пересиджувала у кумів і зажиточних старух, хвалила і їла з великим апетитом а рано сварила ся з чоловіком тому,

що бачила його тільки ранком. Хата їх була два рази старша від шараварів волосного писаря; криша була в багатьох місцях без соломи. З плота лишилися тільки останки тому, що кождий, як виходив з хати, ніколи не брав палки на пса в надії, що буде йти біля кумового плота таї виломить собі ломаку. В печі не налилося пераз три-дні. Все, що тільки встигла піжма сунруга дістати від добрих людей, ховала як найдалше від свого мужа а пераз забирала і від нього все, чого тільки не встиг він прожити в шинку. Кум не уступав їй ніколи, хоч як був холоднокровний; і тому майже завсїгди виходив з хати із спляками під очима а дорога жіночка охкала і йшла се розказати старухам, який сї чоловік негодий і кілька побоїв від нього витернить.

Тепер можна собі уявити, як налякав ся кум з ткачем такою нечаяною появою. Вони опустили мішок, закриваючи його полами; та вже було за пізно: Кумова жінка, хоч слабо видїла на очи, таки мішок замітила.

— О, се гарно: — сказала вона з таким наголосом, в яким почувала ся радість яструба. — О, се хороши! Так багато наколядували! Так роблять завсїгди добрі люди; е, та ні, ви се десь украли. Покажіть мені, покажіть сейчас ваш мішок!

— Ансїй чорт тобі покаже, а не ми, — сказав кум люто.

— А тобі що до того? — сказав ткач: — ми наколядували, а не ти!

Ні, ти мені мусиш показати, негодю панице! — крикнула баба, і ударила високого кума кулаком в підбородок і почала дерти ся до мінка.

А ткач і кум відважно боронили мінка і відогнали її на-зад. Не встигли вони застановити ся, як су-

пруга вибігла до сінній з коцюбою в руках. Проворно луснула коцюбою мужа по руках, ткача по спині і вже стояла біля мішка.

— Як ми єї припустили? — сказав ткач.

— Е, що ми припустили! А чому же ти припустив? — сказав кум холоднокровно.

— У вас коцюба, видко, зелізна! — сказав після довшої мовчанки ткач, чіхаючи спину. — Моя жінка кунула минувнього року на ярмарку коцюбу, дала півкопи; — до нічого... Не болять...

А тоді утішена сунруга поставила каганець на столі, розвязала мішок і заглянула до середини.

Та, видко, що старечі єї очи, що так добре побачили мішок, на сей раз ошибнули ся.

— Е, та тут лежить цілий кабан! — закричала вона і сплеснула з радості в долоні.

— Кабан! Чувш: цілий кабан! — торкав ткач кума. — А ти всьому винуватий!

— Щож робити? — сказав кум, здвигаючи раменами.

— Як що? Чого ми стоїмо? Відберім мішок! Ну, приступай!

— Забирайте ся гет, забирайте ся! Се наш кабан! — кричав, підступаючи ткач.

— Забирай ся, забирай ся, чортова бабо! Се не твоє добро! — говорив кум, приближаючи ся.

Сунруга схопила знов коцюбу, та Чуб в сю хвилию виліз з мішка і став серед сінній, витягаючи ся, як чоловік, що саме пробудив ся зі сну.

Кумова жінка крикнула, ударила по полах руками і всі мимохіть роззявили рот.

— Щож вона, дурпа, говорить: кабан? Се не кабан! — сказав кум і випулив очи.

— Бач, якого чоловіка кинуло в мішок! — ска-

зав переляканий ткач. — Хоч, як хочеш, говори хоч трієни а тут таки не обійшло ся без нечистої сили. Таж він пройде через віконце!

— Се кум! — крикнув кум, придививши ся.

— А ти думав хто? — сказав Чуб і засьміяв ся. — Що, славиу штуку я вам утяв? А ви, небоги, хтіли мене вієти місто свишини? Пождіть, я вас порадую: в мішку лежить ще щось; як не кобан, то певно порося або яка шинка зввірина. Підмною щось порушало ся. Ткач і кум кинули ся до мішка, баба причіпила ся з другого боку і знов зачала би ся колотнеча, колиб дяк, побачивши, що годі укрити ся, не був викарабгав ся з мішка.

Кумова жінка остовніла і випустила з рук ноги, за які зачала була вже тягнути з мішка дяка.

— Ось і другий ще! — крикнув ткач переляканий. — Чорт знає, як стало ся на світі... Голова ходором хопить... Не кобаси і не калашиці а людий кидають до мішка.

— Се так — сказав, приглянувши ся Чуб. — Ось тобі й на! Оце Солоха! Сховала в мішок! А я дивлю ся, що сі хата новна мішків.. Тепер веьо знаю: у неї в кождім мішку сиділо по два чоловіки. А я гадав, що вона тільки мені одному... Ось тобі й Солоха!

Дівчата дуже здивовали ся, коли не найшли одного мішка. — Нічого робити! Буде з нас і одного! — лепетала Оксана.

Всі кинули ся до мішка і викотили його на санки.

Голова постановив мовчати, думаючи, що як він закричить, щоби його випустили і розвизали мішок, то дівчата розбіжать ся; подумаютъ, що в мішку сидить діявол; і так оставлять мішок на вулиці може й до завтра.

А дівчата узяли ся дружно за руки і побігли, як вітер, за санками по скринучім снігу. Дехто з них, шаліючи сїдали на санки; другі таборили ся на самого голову. Голова рішив всьб перетерпіти.

Вкінці прийхали, отворили сїнянні і хатні двері і серед реготу втащили мішок до середини.

— Погляньмо, що тут лежить! — закричали всі і кинули ся розв'язувати.

Тут щикавка, що цілий час мучила його, так змогла ся, що він зачав щикати і кашлати на ціле горло.

— Ах, тут сидить хтось! — закричали всі і з ляком кинули ся до дверей.

— Що за чорт, куди ви утікасте. як загорілі? — сказав Чуб, входячи в хату.

— Ах, тату, — сказала Оксана, — в мішку хтось сидить.

— В яким мішку? Де ви його взяли?

Коваль покинув серед дороти. — сказали всі.

— Ну, так, не говорив я? — подумав Чуб. — Чого ви налякали ся? Подивимо ся. А ну-ко, чоловіче, не погнівай ся тільки, що не кличу по імени, вилїзай з мішка.

Голова вилїз.

— Ах! — крикнули дівчата.

— І голова влїз туди — говорив до себе Чуб, оглядаючи його недовірчиво від ніг до голови. — Бач, як!... Є...

Більше він не мїг нічого вимовити.

Голова також був незвичайно змішаний і не знав, що робити.

— Трохи на дворі холодно... — сказав вкінці, звертаючи ся до Чуба.

— Морозець є! — одвітив Чуб. — А дозволя

спитати тебе: чим ти мастиш свої чоботи, смальцем чи дигтем?

Він хотів не се сказати; він хотів спитати: »Як ти, голово, заліз сюди, у сей мішок?« Та сам не поміняв, як сказав щось иншого.

— Дигтем лїнше! — сказав голова. — Ну, будь здоров, Чубе.

І натиснув шапку тай вийшов з хати!

— Чому я спитав дурний, чим він мастить чоботи? — промовив Чуб, поглядаючи на двері, якби мій вийшов голова. — Ей, Солоха! Такого чоловіка засадити в мішок! Бач чортова баба! А я дурак! А де-ж сей проклятий мішок?

— Я кинула його в кут, у нїм нема бїльше нічого! — сказала Оксана.

— Знаю я єї штучки, нема нічого! Подаї його сюди: там ще один сидить! Витрясіть-но хорошенько... Що, нічого? Бач, проклята баба! А глянути на неї, то така свята, неначе скромного ніколи в рот не брала!...

Та лишім Чуба з його досадою а верїм до коваля, бо на дворі буде вже певно девята година.

З початку видало ся Вакулї страшно, коли він від землі підїїє ся на таку висоту, що нічого не вселї був зобачити на долині і перелетїв, мов муха, під самим місяцем так, що колиб не був трохи відхилив ся, то був би його зачїнив шапкою. А коли трохи опустил ся, то набрав відваги і зачав навіть кепкувати над чортом. (Його смїшило до крайности, як чорт пчихав і кашляв, коли він знимав з ший хрестик і підносив до чорта. Нарочію підносив коваль руки, щоби пошкрїбати ся в голову, а чорт летїв ще скорше, бо думав, що коваль забираєть ся його перехрестити). Високо всюди було ясно. Воздух був прозорий серед легкї,

срібної імлі. Видко було все; можна було навіть замітити, як біля них перелетів вихром чарівник, сидячи на горшку; як зьвізди зібрали ся в гурток бавили ся в жмурки; як клубив ся онодалік, серед облаків, цілий рій духів; як чорт, що гуляв коло місяця, зняв шапку, коли побачив коваля, що їхав верхом; як летіла з поворотом сама мітла, на якій недавно їздила відьма, де треба було... Чимало цікавого вони стрічали. А все, побачивши коваля, остановляло ся на хвилину, щоби подивити ся на него а опісля несло ся дальше і продовжало своє, а коваль мчав ся безнастанно, поки не заблестів перед ним Петербург, цілий в огни. (Тоді була з якоїсь нагоди ілюмінація). Чорт перелетів через гору, перекинув ся в коня і коваль побачив себе на вулиці на лихій шкани.

Боже милий! Стукіт, грім, блеск; по обох боках знімають ся стіни чотириноверхові; стукіт кіньських копит і коліс відзивають ся громом і відбивають ся на чотири сторони; доми росли і неначе підіймали ся із землі на кождім кроці; мости дрожали; карити міняли ся; фірмани і лакеї кричали; сніг свистів під тисячню скорих саний, що летіли із всіх боків; пішоходи тиснули ся поод домашні, по рівних хідниках і великі їх тіни мелькали по стінах, досягаючи димарів і криш.

З подивом оглядав ся коваль на всі боки. Йому здавало ся, що всі доми звертають на нього свої безчисленні огненні очі і вдивляють ся. Панів в критих сукном шубах він бачив так багато, що не знав, перед котрим знимати шапку. »Боже мій, як багато тут панів ства«! — погадав коваль. — »Я думаю, що кождий, котрий йде вулицею в шубі, то засідатель і знов засідатель! А й що їдуть в таких дивоглядних бричках скляних, то коли не городничі, то певно комісарі або ще щось знатнійшого«. Його думки нерервав чорт: —

»Чи прямо їхати до царниці?« — »Ні, страшно«. — погадав коваль. »Тут десь опинилися Запорожці, що в осені їхали через Диканьку. Вони їхали із Стри з письмом до царниці: чи не порадитися їх. Гей, сатапо! Заліз-во в мою кишеню і веди до Запорожців!«

І чорт сейчас похудів і став таким маленьким, що сів грудю заліз йому в кишеню. А Вакула не вельвів слянути ся, як почув ся перед великим домом, увійшов, сів не знаючи як, на сходи, отворив двері і подів ся трохи в зад від блеску, як побачив прибрану кімнату, то сейчас набрав відваги, бо пізнав тих Запорожців, що переїжджали через Диканьку а тепер сиділи на шовкових диванах, підохавши під себе чоботища, намащені дитем і курили сльбини тютюну, що у нас його називають бакуном.

— Гарязд, панове! Пожагай вам. Боже! Ось де ми побачили ся! — сказав коваль, підійшов ближше і поклонив ся до самої землі.

— Що се за чоловік? — свитав козак, що сидів найближше, свого сусіда.

— А ви не пізнали? — сказав коваль. — Се я, Вакула, коваль! Як ви їхали в осені через Диканьку, то гостили ся у мене, дай вам, Боже, всякого здоров'я і многих літ, повних два дні. І новий обруч я тоді набив на колесо від вашої брички.

— А! — сказав запорожець, — то сей коваль, що гарно малює. Здоров земляче! Ти чого сюди забрав?

— А так, захотів подивити ся; кажуть....

— Цок, земляче, — сказав знов Запорожець і, щоб показати, що він може говорити і по московськи, додав: — Што, большой город?

Коваль і себе не хтів засоромити і не показати ся повиком. Впрочім, як ви вже бачили вище, він знав також грамотний язык — говоріня знатня! —

одвітив він рівнодушно. — Ничево сказать, домн балшущіс, картинн вісять скрозь важніс. Многіз домн ісписані буквами із сусальнаго золота до чрезвычайности. Нічево сказать, чудная пропорція!

Коли Запорожці почувли, як свобідно він говорить, вивели заключеня, вилічне для нього.

— Описля поговоримо з тобою, земляче, більше; а тепер ми їдемо сейчас до царщи.

— До царщи? А будьте ласкаві, панове, возьміть і мене з собою.

— Тебе? — вимовив Запорожець таким способом, як говорить дідько до свого чотиролітного сінка, що просить посадити його на великого коня. — Що ти будеш там робити? Ні, годі. — Тут по його лицю розлила ся повага. — Ми, брате, будемо з царницею говорити про свої справи.

— Возьміть, — настоявав коваль. — Проси! — шепнув він тихо чортови, ударивши кулаком по кишені.

Не встиг вимовити того слова, а вже другий Запорожець сказав:

— Возьмім його в самім ділі, брате.

— Гаразд, возьмім! — додали другі.

— Надягай же таке платє, як ми маємо на собі.

Коваль натягнув на себе зелений жупан: і в тій-самій хвилі отворили ся двері і увійшов якийсь чоловік кажучи, що пора їхати.

І знов дивно здавало ся ковалеві, коли поніс ся він в чималій кариті, що гоїдала ся на ресорах а з обох боків попри неї бігли назад чотиро-поверхові домн а гостинець, здавало ся, сам підбігав під кіпські копита.

— Боже ти мій, який сьвіт! — думав коваль. — У нас навіть в день не буде так ясно.

Карити задержали ся перед двором. Запорожці вийшли, вступили в гарні сіни і зачали йти по блискучих освічених сходах.

— Що за сходи! — шепнув до себе коваль. — Шкода по них ногами йти. — Які хороші! Ось, говорять: брешуть байки! Який чорт, брешуть? Боже ти мій, що за поруче! Яка робота! Тут одного зеліза вийшло за пятьдесять рублів!

Коли Запорожці вийшли сходами на гору, перейшли першу сажу. Жваво ступав за ними коваль, болячи ся на кождім кроці поховзнути ся на долівці. Минули ще три сажі а коваль так все не переставав розглядати ся. Коли вступили до четвертої, він мимохіть приступив до образу, що висів на стіні. Се була Пречиста Діва з Ісусом на руках.

— Що за образ, що за прекрасний малюнок! — говорив коваль до себе. — Ось, здасть ся, говорить; мов жива! А сьвяте Дитятко! І ручки притиснуло і усміхаєть ся біднятко! А краски! Боже ти мій, які краски! Як горить голуба краска! Хороша робота! Певно, що ґрунт намальований самим дорогим блейвасом. То вже як не дивне отсе мальованс, але ся мідяна ручка, — продовжав він, підходячи до дверий і ловячи за замок, — стоїть ще більшого подиву! Ех, яке прекрасне обробленс! Гадаю, що вельо робили німецькі ковалі і то за великі гроші....

Може бути, що ще довго був би коваль роздумував, колиб лакей з гальоном не був взяв його під руку і не замінив, щоб не відставав надто від других. Тут казали їм ждати. В сажі було трохи генералів в мундірах, шитих золотом. Запорожці поклонили ся на всі боки і станули разом.

За хвилю увійшов в сунроводі великої дружини чоловік високий, досить грубий, в германськїм строю,

в жовтих чоботинах. Волосе у нього було поковдане, одне око трохи зизовате, на лиці яснії якось величавість, у всіх рухах видко було навичку приказувати. Всі генерали, що походжали в золотом шитих мундурах, засустили ся, поклонили ся низенько, здавало ся, що ловили кожде його словечко або незначний рух, щоб сейчас все виповняти. Та гетьман не звернув навіть уваги на се, тільки кивнув головою і підійшов до Запорожців.

Всі Запорожці поклонили ся в погн.

— Чи ви тут всі? — спитав він протяжно, трохи через ніс.

— Та всі батьку! — одвітали Запорожці, кланяючи ся знов.

— Не забудьте говорити так, як я вас учив!

— Ні, батьку, не забудемо.

— Се цар? — спитав коваль одного Запорожця.

— Та де цар! Се сам Патьомкін! — одвітів.

В сумежній кімнаті почули ся голоси і коваль не знав, куди дінуті свої очі від многих увійшовших дам, в атласовім платю, з довгими хвостами, в золотом шитих кафтанах. Віп бачив один тільки блеск а більше нічого.

З апорожці знов упали на землю і закричали в голос:

— Помилуй, мамо, помилуй!

Коваль не бачив нічого, тільки розтягнув ся і сам, як довгий, на підлозі.

— Встаньте! — почув ся пад ними приказуючий але і приятний голос. Дехто з дворян засустили ся і торкали Запорожців.

— Не встанем, мамо, не встанем! Умрем а не встанем! — кричали Запорожці.

Патьомкін прикусував губи; вкінці підійшов сам

і шепнув одному Запорожцеві. Запорожці підняли ся.

Тут осьмілив ся і коваль підняти голову і побачив перед собою невеликого росту жінку, трохи навіть красиву, напудровану, з голубими очима і усьміхненим лицем, що так уміло всьо собі покорити і могло належати до одної тільки царствуючої жінчини.

— Сьвітліїший обіцяв познакомити мене нинї з моїм народом, якого я ще не бачила, — говорила дама з голубими очима, вдивляючи ся цікаво на Запорожців. — Чи хорошо вас тут приймають? — продовжала вона, підступаючи ближше.

— Та снасибі, мамо! Провіянт дають хороший, хоч барани таки не такі у вас, як у вас, на Запорожу то чомуж не жити як-небудь?

Патьомкін наморщив брови, видячи, що Запорожці не говорять сего, чого він їх научив....

Один Запорожець осьміхнув ся і виступив наперед:

— Помилуй, мамо! Чи тебе прогніївив вірний нарід? Чи ми може тримали разом з поганим Татаринном? Чи вразили тебе ділом або помилпенем? За що такий гніїв на нас? Ми чули, що приказуеш всюди будувати кріности від нас; онісля чули, що хочеш нас повернути в карабінери; а тепер чуємо нові напасти. Чим провинило ся Запорожське військо? Чи тим, що перевело твою армію через перекоп і помогло твоїм ґенералам порубати Кримців?

Патьомкін мовчав і чистив малюю щіточкою свої брилянти на руках.

— Чогож ви хочете? — спитала цариця Катерина. Запорожці глянули значно один на другого.

— Тепер пора! Цариця питає, чого хочете! — сказав до себе коваль і знов повалив ся на землю.

— Ваше царське величество, не кажіть карати,

а кажіть милувати! З чого, не у гнів будь сказано вашій царській величності, зроблені черевики, що на ваших ногах? Я думаю, що ні один швець, ні в однім царстві на світі, не уміє так зробити. Боже ти мій, колиб так моя жінка убрала такі черевики!

Цариця засьміяла ся. Дворяни засьміяли ся також. Патьомкін і хмурился і усьміхав ся. Запорожці зачали торкати під руку коваля, думаючи, що він зійшов з ума.

— Устань! — сказала ласкаво цариця. — Коли хочеш мати такі черевики, то се дуже легко зробити. Принесіть йому мої дорогі черевики, із золотом. Дійсно, мені подобається його простодушність. Ось вам — продовжала цариця і глянула на оподалік стоячого панка з повним, блідим лицем, якого одіне вказувало, що він не належить до числа придворних, — предмет остроумного вашого пера!

— Ви, ваше царське величество, дуже ласкаві. Тут треба по крайній мірі Ляфонтена! — одвітив, кланяючися, панок.

— По честі вам скажу: я до сеї пори без памяти від вашого »Бригадпра«. Ви незвичайно хорошо читаете! — Однакож, — продовжала цариця, обертаючися до запорожців: — я чула, що в Січї у вас ніколи не женять ся.

— Як же, мамо! Так чоловікови, сама знаєш, без жінки трудно жити, — одвітив тойсам запорожець, що говорив з ковалем і коваль дивувався, чуючи, що сей запорожець, знаючи так хорошо грамотний язик, говорить з царицею, непаче нарочно, самим грубим мужицьким нарічієм. »Хитрий нарід«! — подумав коваль. — »Певно, що робить він се не даром«!

— Ми не монахи, — продовжав запорожець, — а люди грішні. Нам тягне до скромного, як других грі-

плих людей. Є у нас не мало таких, що мають жіпки, тільки що не живуть з ними в Січи. Є такі, що мають свої жіпки в Польщі і є такі, що мають жіпки на Україні і є такі, що мають жіпки в Туреччині.

Саме тоді принесли кавалеві черевики.

— Боже ти мій, що за красота! — крикнув він весело, узявши черевики. — Ваше царське величество, щож, коли черевики такі на нога і в них ви, ваше благородіє, певно ходите на лід ховзати ся, то які мусять бути самі ніжки? Гадаю, що із самого цукру.

Цариця, що дійсно мала гарні, невеличкі ніжки, не могла не засьміяти ся, почувши такий комплімент із уст простодушного коваля, котрий в своїм запорожськім одію виглядав на кравця, помімо свого смаглявого лиця.

Урадований такою ласкою, коваль хотів було вже поспитати царицю о всім: чи се правда, що царі їдять один тільки мід і сало і таке инше; та почув, що запорожці торкають його у бік, тому отже рішив мовчати. І коли цариця звернула ся до стариків і зачала розпитувати, як вони живуть в Січи, які водять ся звичаї, то він, відійшовши назад, нагнув ся до кишені, сказав тихо: »внеси мене віден чим мерщій!« — і знов очутив ся на дворі.

— Утонив ся, їй Богу, утопив ся! Ось: щоб я не устала з того місця, що утопив ся! — денетала товста ткачиха, стоячи в товні диканських баб, на вулиці.

—Щож, чи я яка брехунка? Чи я у кого вкрала корову? Чи я може кого вже обманіла, що мені не дають віри? — кричала баба в козацькій свиті, з фіолетовим носом, вимахуючи руками. — Ось, щоби мені води не захтіло ся пити, коли стара Переперчиха не виділа власними очима, як коваль повіснв ся.

— Коваль повісив ся? Ось тобі па! — сказав голова, що виходив від Чуба і приступив ближше до тих, що говорили.

— Скажи радше, щоб тобі горівки не захтіло ся пити, стара п'янице! — відрізала ткачиха. — Треба бути такою дурною, як ти, щоби повісити ся! Він утопив ся, утопив ся в полонці! Я така певна як сего, що ти була перед хвилию у шинкарки.

— Безвстиднице! Бач, чим попрікнула! — гнівливо крикнула баба з фіолетовим носом. — Тиб мовчала, потаскухо! Хіба може я не знаю, що до тебе ходить що вечера дяк?

Ткачиха визвірила ся.

— Що дяк? До кого дяк? Що ти брешеш?

— Дяк? — запитала, вдираючи ся між сварливих дячиха, убірана в кожух із заячих шкір, критий сірим сукном. — Я дам вам дяка! Хто се говорить: дяк?

— А ось до кого ходить дяк! — сказала баба з фіолетовим носом, показуючи на ткачиху.

— Так се ти, суко? — сказала дячиха, підступаючи до ткачихи. — То ти відьмо, напускаєш на нього туман і поїш його нечистим зілєм, щоби ходив до тебе?

— Відчепи ся від мене, сатано! — крикнула дячиха.

— Бач, проклята відьма, щоб ти не діждала ся своїх дітей побачити! Негідна! Тьфу! — Тут дячиха плюнула ткачисї прямо в очі.

Ткачиха хтіла зробити то само та не хотячи плюнула на неголене лице голови, що підсунув ся ближше, щоби лїнше чути сварку.

— А, погана баба! — закричав голова, утираючи полою лице і підняв кнут. Сейчас розійшли ся всі сварливі на всі боки. — Отже коваль утопив ся! Боже лова і знов обтер ся. — Отже коваль утопив ся! Боже

ти мій! А який був гарний маляр! Які сильні пожі і серпи умів виконувати! Що за сила була! Однак, — продовжав він, задумавшись, — таких людей мало в нашій селі. Я помітив, ще сидючи в мішку, що йому щось хвибує. Ось тобі і коваль! Був а тепер його нема! А я збрився на ідкувати свою рябу кобилу...

І новий таких християнських думок, голова побрив у свою хату.

Оксана засумовала, коли до неї дійшли такі вісти. Вона мало вірила очам Перенерчихи і сплетням бабським: знала вона, що коваль був дуже набожний і не хоче погубити своєї душі. Та що, як він дійсно пішов із села, щоби більше сюди не повернути ся? А такий парель не знайдеть ся другий. І він так її любив!

Красавиця перевертала ся цілу ніч з одного боку на другий на своїм ліжку і не могла заснути. То хотіла перестати думати, і то знов думала. І ціла горіла; а до раня зовсім залюбила ся в коваля.

Чуб не виявив ні радості ні жалю, як почув, що стало ся з ковалем. Його голова була занята одним: він ніяк не вели був забути зради Солохи...

Настав ранок. Церков наповнила ся народом. Старі жінки, в білих намітках, в білих суконних свитках, набожно хрестили ся при вході. Дворянки, в зелених і жовтих кафтанах, а деяка навіть в синіх контушах, із золотими на заді вусами, стояли попереду. Дівчата, що мали на головах намотану цілу коницю стяжок а на шиях повно коралів, хрестиків і дукачів, намагали ся дібрати ся ще ближше до іконостаю. А поперед всіх стояли дворяни і прості мужики з вусами, з чубами, з товетими шиями і тільки-що виголеними підбородками, всі по більшій часті в кобеняках, з під котрих видко було свиту, у одних білу, а у других синю. На всіх лицях, куди не глянеш, було

видко радість. Голова тепер облизував ся, уявляючи собі, як то він небавом буде заїдати ковасу; дівчата думали, як то вони будуть ховзати ся на леду з хлопцями; старухи, сердечнійше як коли ниці шептали молитви. На цілу церков було чути, як козак Свербінгуз бив поклони. Одна тільки Оксана стояла, мов не своя: молила ся і не молила ся. На серцю у неї стовпило ся так багато чувств різнородних, одно болючійше від другого, що і лице її було дуже засумоване. Дівчата не знали, яка причина сьому і не підозрівали, щоби тут причиною був коваль. Однак: не тільки Оксана була занята ковалем. Всі люди помітили, що сьвято ніби не сьвято, бо чогось бракувало. Як на біду, дяк захрип після своєї мандрівки в мішку і сьнівав ледви чутиим голосом; правда, приїзний бає сьнівав хорошо, та лише булоби, колиб такн коваль був: він завсїгди, бувало, як тільки сьнівали »Отче наш« або »Же Херувими«, йшов до крилоу і відси виводив таким напївом, яким сьнівають в Полтаві. Вже минула утрєня; після утрєні минула і обїдня.... Кудиж, в самїй річн, запропастив ся коваль?

Ще бистрійше піє ся чорт з ковалем назад і митю опинив ся Вакула коло своєї хати. Тодї заїяв когут.

Куди? — закричав коваль, зловивши за хвіст чорта, що хтів утікати. — Постій, приятелю, ще не вєє: я ще тобі не подякував.

І зловив хворостину, вчистив йому три удари і бідний чорт зачав утікати, як мужик, якого щойно випарив засїдатель. І так: місто сєго, щоби спокуєнти, соблазнити і вивести в поле других, ворог людського роду сам попив ся в дурні.

Після сього Вакула увійшов до сїний, зарив ся в сїно і переспав до обїду. Коли пробудив ся, палякав

ся, як побачив, що сонце вже під полуднем: — Я проспав і утреню і обідню.

Тут побожний коваль задумався і прийшов до пересьвідчення, що се певно. Бог нарочно хтів покарати його намір погубити свою душу і тому наслав сон, котрий не дав йому вибрати ся навіть до церкви. Однак успокоївся тим, що слідуючої неділі висповідасться а від пинійшого дня зачне щодня бити пятьдесят поклонів через цілий рік. Заглянув в хату: не було нікого. Видко, Солоха ще не вернула.

Обережно дістав він ізза пазухи черевки і знов радувався дорогою роботою і чудною подією минулої ночі: умився, убрався як найліпше, надів тосаме одієс, що його дістав від Запорожців, виняв зі скрині нову шапку з решитилівських кожухів із сипім верхом, якої не надівав на голову ні разу від того часу, коли кунив її, будучи в Полтаві; взяв також новий ріжноцвітний пояс і положив то все разом з пагайкою в хустину і пішов просто до Чуба.

Чуб випуляв очі, коли прийшов до нього коваль і не знав, з чого дивувати ся: чи з того, що коваль воскрес, чи тому, що коваль посьмів до нього прийти, чи тому, що він убрався так гарно по занорожеськи. Та ще більше чудувався він, коли Вакула розв'язав хустину і положив перед ним новісіньку шапку і пояс, якого не видів ще ніхто в селі а сам упав йому в ноги і проговорив благальним голосом:

— Помилуй, батьку, не гнівайся! Ось тобі пагайка: бий, кільки душа забажає. Віддаюся тобі сам, каюся за все, бий, та тільки не гнівайся. Ти чейже братав ся коли-то з покійним батьком, разом з ним хліб-сіть їв і могорничив.

Чуб не без внутрішнього вдоволення бачив, як коваль, що нікому в селі у вус не був, гнув в жмени пя-

таки і підкови, як гречані варениці, той самий коваль лежав тенор у його ніг. Щоб ще більше поконати коваля, Чуб взяв нагайку і ударив коваля тричі по спині: »Ну, буде з тебе, вставай! Старших людей все слухай! Забудьмо всьо, що було між нами. А тепер говори, чого тобі хочеть ся«?

— Віддай, батьку за мене Оксану!

Чуб трохи подумав; глянув на шапку і пояс: шапка була прекрасна, пояс також не уступав перед нею; згадав зраду Солохи і сказав рішучо:

— Добре, присилай старостів!

— Ай! — скрикнула Оксана, переступаючи через поріг і побачивши коваля, виляла в него очі з зачудованем і радістю.

— Глянь, які я приїє тобі черевики! — сказав Вакула. — Тісамі, що їх носить цариця.

— Ні, ні, мені не треба черевиків! — говорила вона, вимахуючи руками і не зводячи з нього очий. — Я і без черевиків....

Дальше вона не договорила і зарум'янила ся.

Коваль підійшов ближше і взяв її за руку; красавиця і очі спустила. Ще ніколи не була вона так незвичайно хороша. Залюблений коваль тихо поцілував її а лице її ще більше почервоніло і вона стала ще кращою.

Переїжджав через Диканьку блаженної памяти архіерей, хвалив місце, де стоїть село і, їдучи вулицею, остановив ся перед новою хатою.

— А чия се така розмальована хата? — спитав Преосвященний хорошу жінку, що стояла біля дверей з дитиною на руках.

— Коваля Вакули! — сказала, кланяючи ся, Оксана; бо се була вона.

— Гарно! Хороша робота! — сказав архієрей, придивляючись до дверей і вікон. А вікна були кругом обведені червоною краскою, а на дверях були намальовані козаки на конях, з люльками в зубах.

Та ще більше похвалив Преосвященний Вакулу, коли довідав ся, що він сповнив церковну покуту і даром помалював цілий лівий крилос зеленою краскою з червоними цвітами.

Однак, се не все. На стіні з боку, як увійдеш в церков, намалював Вакула чорта в неклі, такого гидкого, що всі плювали, коли переходили мимо; а баби, як тільки розилакала ся їм на руках дитина, підносили її до образу і говорили: »Он бач, яка кака намальована!«

І дитина переставала проливати слізоньки, скося гляділа на образ і притискала ся до грудий матери.

Конець.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
„НОВЕ ЖИТЄ”

часопись просьвітно-економічна; виход
кожного вторка в Олифант, Па.

Коштує на рік \$1

Друкарня „Нового Житя” приймає
кі друкарські роботи по низькій ціє

„NEW LIFE”

107 Grant Str. Olyphant, Pa.

Перша Руська Книгар
в Америці

продає всякого рода книжки, як: букє
читанки, книжки драматичні, наукові,
вісти, байки, співаники, молитвенні
піснословці, біблії, катехізми, ноти, па
листовий, гумові букви і т. д.

Катальоги висилає за дармо.

RUTHENIAN BOOK STORE,

**701 Lackawanna Avenue,
Scranton, Pa.**